

SEÇİMSSEL OTORİTERYANİZM BAĞLAMINDA POLONYA'DAKİ HUKUK VE ADALET PARTİSİ (PiS)'NİN BİR İNCELEMESİ

A RESEARCH OF LAW AND JUSTICE IN POLAND IN THE CONTEXT OF ELECTORAL AUTHORITARIANISM

Hakan OZAN

Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul/Türkiye

Article Type : Review Article / İnceleme Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.963>

Reference : Ozan, H. (2018). "Seçimsel Otoriteryanizm Bağlamında Polonya'daki Hukuk Ve Adalet Partisi (PiS)'nin Bir İncelemesi", International Social Sciences Studies Journal, 4(24): 4994-5001

ÖZ

Demokrasi ve otoriterleşme alanında verilen eserlerde ele alınan birçok yaklaşımın artık günümüze uymadığı kanısında olan farklı siyaset bilimciler tarafından ele alınan demokrasi ve otoriterlik arasında kalan gri alanların da var olduğu dile getirilmeye başlandı. Bu gri alanlar, 'karma rejimler' adıyla genel bir başlık altında toplanabilir. Bu genel başlığın altında en çok tercih edilenlerden biri olan 'seçimsel otoriteryanizm' kavramı aslında post-Sovyet dönemde Orta ve Doğu Avrupa dahil 'Üçüncü Dünya' denebilecek birçok ülkede de kendini göstermeye başlamıştır. Bu kavram 1990'lardan bu yana demokrasi olarak adlandırılan birçok rejimin aslında oldukça minimalist bir yaklaşıma sahip olduğunu, sanılanın aksine temsili demokrasinin gereklerini hakkaniyetle yerine getirmediklerini ortaya çıkarmakta yararlı bir araç olmuştur. Nitekim ekonomik ve sosyal dönüşümlerin toplumlarda hâkim ideoloji ya da anlayışı büyük oranda değiştirebildiği son dönemlerde yeniden karşımıza çıkan bir gerçeklik olarak durmaktadır. Ekonomik ve sosyal dönüşümlerin toplumların belirli kesimlerinde rövanşizme neden olarak kendi kurtarıcısı olarak gördükleri sağ popülist, muhafazakâr ve milliyetçi partileri iktidara getirmeye başlamıştır. Bu tip partilerin spesifik özellikleri arasında gösterebileceğimiz demokrasinin tek taraflı okunması, özgürlüklerin kısıtlanması ya da göz ardı edilmesi, muhalefetin devlet baskısı altında işlevsiz hale gelmesi, ana akım partilerin skandalları ve yolsuzluklarından beslenmeleri verilebilir. Bu bağlamda Polonya'da özellikle 2015 sonrasında hem cumhurbaşkanlığında kendi adayının hem de parlamento seçimlerinde partinin tek başına iktidara gelmesiyle Hukuk ve Adalet Partisi (PiS)'nin yasama ve yürütmeye tek hâkim olduğu görülmüştür. PiS'i sınırlayan tek engel olarak görülen Anayasa Mahkemesi, medya ve sivil toplum kuruluşları gibi politik aktörler kontrol altına alınmak istenmektedir. Bu da Polonya'da "hukukun üstünlüğü" ve "özgürlükler" konusunda demokrasiden sapmalara yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Polonya, seçimsel otoriteryanizm, PiS,

ABSTRACT

It has been stated that there are also gray zones between democracy and authoritarianism which are considered by different political scientists who believe that many of the approaches taken in the works given in the field of democracy and authoritarianism are no longer up to the present day. These gray zones can be grouped under the title of "mixed regimes". The concept of "electoral authoritarianism", which is one of the most preferred under this general title, has started to show itself in many countries, including Central and Eastern Europe, which could be called "Third World" in the post-Soviet period. This concept has been a useful tool to reveal that many regimes, which have been called democracy since the 1990s, actually have a very minimalist approach, unlike the belief that they have not met the requirements of representative democracy. As a matter of fact, economic and social transformations stand as a reality in the last period when it can change the dominant ideology or understanding in societies. It has begun to bring to power the right populist, conservative and nationalist parties, which economic and social transformations see as their savior, in certain parts of society, causing revanchism. Some of the specific features of such parties are the one-sided reading of democracy, the restriction or disregard of freedoms, the opposition becoming dysfunctional under state pressure, and the feeding of mainstream parties through scandals and corruption. In this context, the Party of Law and Justice (PiS) was the only ruler of the legislative and executive, with the party coming to power in the post-2015 presidential election and in the parliamentary elections. Political actors such as the Constitutional Court, media and non-governmental organizations, which are seen as the only obstacles limiting PiS, are to be controlled. This leads to backslidings from democracy in Poland on the issue of "rule of law" and "freedoms".

Keywords: Poland, electoral authoritarianism, PiS

1. GİRİŞ

Son yıllarda birçok ülkede yükselişe geçen ve hatta iktidara gelmeye başlayan sağ popülist-muhafazakâr partiler, geleneksel anlamda liberal temsili demokrasinin gereklerini tam olarak yerine getirmiyor ve hatta çoğu zaman temsili demokrasinin kurumlarına cephe almış vaziyette konumlanıyorlar. Bu tip partilerin yükselişi aynı zamanda aşırı sağın yükselişiyle de paralellik taşımaktadır. Siyasal alanda bu tip partilerin ve/veya hareketlerin teveccüh görmesinin iki temel sebebi olarak 2008'deki Ekonomik Kriz ile 2015'teki Göçmen Krizi gösterilebilir. Günümüz Polonya'sında sağ popülist-muhafazakâr partilerin başını çeken ve aynı zamanda 2015'ten beri ülkeyi tek başına yöneten Hukuk ve Adalet Partisi'nin de benzer nedenlerden beslendiği aşıkardır. Ülkede ciddi anlamda otoriterleşme alametlerinden olan hukukun üstünlüğünün, yargı bağımsızlığının, ifade, medya, toplanma özgürlüğünün tehlikeye girmesi gibi birçok hak kısıtlamaları ve demokrasiye aykırı birçok eylem (kürtajın tamamen yasaklanmak istenmesi, LGBT yürüyüşlerinin zaman zaman yasaklanması gibi) gerçekleşmiş ya da gerçekleştirilmek istenmektedir. Demokratik kurumlarının iktidar partisinin tam kontrolünde olan, seçimlerin periyodik olarak gerçekleştirilerek meşruiyet tazeleme açısından önemli bir faaliyet alanı olan, sivil toplumun ve kamusal muhalefetin her daim hedefte olduğu, bu tip yeni bir otoriter rejim çeşidi olan seçimsel otoriteryanizm bağlamında Polonya'daki Hukuk ve Adalet Partisi (PiS) değerlendirilecektir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Huntington'ın ifadesiyle "üçüncü demokratikleşme dalgası" dünyada birçok ülkenin demokrasiye geçmesini sağlamış olsa da demokrasi, aynı zamanda özgürlükler ve hukuk devleti gibi birçok konuda sınıfta kalmıştır. Yirminci yüzyılın sonlarına gelindiğinde, çoğu otoriter rejim, bireysel ifade ve muhalefet örgütlenmesi üzerindeki var olan kısıtlamaların kaldırılmasını ifade eden geniş bir kavram olan "siyasal liberalleşme"yi sağladı. Yine de birçok durumda, liberalleşme demokratikleşmeyi getirmemiştir: Rejimler, gücün el değiştirmesi ya da görev sürelerini riske atacak adil seçimlere izin vermek dışında, muhalefet hareketlerinin seçimlere itiraz etmelerine izin vermişlerdir. Seçimler adeta otoriter rejimlerin güven sağladıkları ve nemalandıkları bir kaynak ya da enstrüman haline gelmeye başlamıştır. Siyasal bir değişim dalgasının önünü açan seçimler, toplumsal hoşnutsuzluğu dizginlemek ve muhalefeti sınırlamak için bir "emniyet subabı" olmuştur (Brownlee, 2007: s.6-8). Böylelikle demokrasiye geçmeye çalışan demokratik olmayan rejimler veya hâlihazırda demokrasiye geçmiş ancak onu uygulamada sıkıntı çeken rejimler demokratik ve demokratik olmayan unsurları ve özellikleri bünyesinde barındıran gri alanları -bir başka deyişle karma rejimleri meydana getirmiştir.

İki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi ile birlikte açığa çıkan bir liberalleşme ve demokratikleşme coşkusunun üzerinden geçen birkaç yıl, aslında meydana gelen bazı gerçekliklerin üzerindeki yıldızların dökülmesine yol açmıştır. Bu gerçekliklerden en önemlileri, şüphesiz, bu değişim (demokratikleşme ve liberalleşme) dalgasında varlığını korumayı sağlayan otokrasiler ve bu süre zarfında otoriterleşme eğilimi gösteren demokrasilerdir. Eğer bütün ülkeler ezici bir çoğunlukla liberal, demokratik ve barışçıl özelliklere sahip olsaydı, bu demokratikleşme süreci bir kerede değil bölük pörçük, inişli çıkışlı ve çok uzun sürecek bir dönemde gerçekleşirdi.

Gri alanda yer alan karma rejimlerle ilgili Sözen'in yaptığı birkaç saptama şu şekildedir: (1) Çok-partili adil seçimlere sahip olan ve olmayan rejimlerin ikili tanımlarını aşmak ve özgürlükleri de içinde barındıran iki boyutlu demokrasi tanımı yapmak gerekir, (2) Karma rejimlerin hepsinde seçimler vardır ancak demokratik kuralların bir ya da birden fazlasında sorunlar yaşarlar, (3) Karma rejimler her iki taraftan (demokrasi ya da otoriteryanizm) birine evrilmek zorunda değildir, kendilerini üretecek mekanizmalara sahip olabilirler, (4) Karma rejimlerin alt-tiplerinin aralarındaki farklar somut değildir. Bir rejimin hangi alt-tipe ait olduğunu belirleyebilmek için bağlamı dikkate almak gerekir (Sözen vd, 2016: s. 67). Gri alanları açıklamak için birçok sınıflandırmaya gidilse de Schedler, bunları temel olarak üç kategoride toparlamıştır; *kusurlu demokrasiler* (defective democracies), *melez rejimler* (hybrid regimes) ve *yeni otoriteryanizm* (new authoritarianism).

Bunlardan ilki olan kusurlu demokrasilerde, seçimsel demokrasinin minimum şartlarının uygulanması konusunda aciliyetler ön plandadır. Demokrasi tanımına getirilen ön ekler yapısal bozukluklara ve zayıflıklara dikkat çekmek içindir. Örnek olarak, "delegasyoncu" demokrasiler, denetim ve denge bakımından eksiktir. "Liberal olmayan" (illiberal) demokrasiler, hukukun üstünlüğünü sürdürme konusunda başarısızdır. "Kayırmacı" (clientelist) demokrasiler ise programa dayalı parti politikalarında başarısızdırlar. Bu tip demokrasilerde genel olarak "hukuk devleti, siyasal mesuliyet ya da hesap verilebilirlik, parti sistemi, bürokratik sağlamlık ve dürüstlük" gibi sorunlar mevcuttur. (Schedler, 2006: s. 4; Sözen vd, 2016: s. 71)

“Melez rejimler”, “yarı demokrasi”, “yarı otoriteryanizm”, “yarı diktatörlük” ve “gri bölge” gibi kavramlar, demokrasi ve otoriteryanizm arasındaki dağınık bir zeminde konumlandırılmış karma rejimleri ifade eder.” (Schedler, 2006: s. 4) Ayrıca melez rejimlerde, “çok partili seçimler vardır ve seçim sonuçları belirsizdir - minimalist demokrasinin kurallarını yerine getirirler. Ancak “bu rejim tipinde özgürlükler boyutunda normlar ihlal edilebilir, bazı geniş toplumsal kesimler hukuken olmasa da gerçekte siyasete katılabilme kapasitesinden uzak olabilirler, ordu sivillerin iç işlerine karışmasını engelleyebilir, güvenlik siyasetini belirleyebilir, yargı zayıf olabilir, ulusal düzeyde çoğulculuk olsa da klientalizm ve zorlama yerel düzeyde yaşanabilir.” Bu tip rejimlere 1990’ların Nikaragua, El Salvador ve Türkiye’si örnek olarak verilebilir (Sözen vd, 2016: s. 68).

Schedler’in kavramsallaştırmasındaki son basamak ise *yeni otoriteryanizm*, otoriter yönetimin yeni formları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı siyaset bilimciler tarafından “sözde demokrasi”, “gizli diktatörlük” ve “rekabetçi otoriteryanizm” isimleriyle de anılmıştır. “Bilim adamları bu rejimlerin bir şekilde hala liberal-demokratik gelenekle irtibat halinde kaldıkları varsayımından vazgeçtiler. Tam tersine, onları etkili demokratik katılımın özünden uzaklaşan birer tuzak olarak gösteren demokratik olmayan bir yönetim örneği olarak tanımladılar. Siyaset bilimciler bu tip yeni otoriteryanizmi, demokrasiyi “bir aldatmaca” olarak uygulayan rejimler olarak çözümleyip Mill’in deyişiyle “temsili hükümete sahip olmayan temsili kurumlar” olarak açıkladılar.” Açık bir şekilde, seçimsel otoriteryanizm kavramı aslında bu son sayılan perspektif içinde tanımlanmıştır. Demokrasinin 1990’lardaki küresel yükselişi kapalı otoriter rejimlerde “içsel gerilimleri” ve uluslararası baskıları artırarak nispi bir demokratikleşmenin yolunu açmıştır. Buna istinaden sınırlı bir plüralizm bu tür ülkelerde mevcut olsa da seçimsel demokrasinin tüm prensiplerinin tam etkinlikte kullanıldığını söyleyemeyiz. Bu tür arada kalan rejimler birçokları tarafından seçimsel otoriteryanizm olarak anılmaktadır (Özbudun, 2011: s. 46-47). Böylelikle denebilir ki “bir rejimin işleyişinde seçimlerin önceden bilinemezliğini etkileyecek kadar manipülasyon varsa bu rejim *seçimsel otoriteryanizm* olarak adlandırılır.” Seçimsel otoriteryanizm ile sık sık karıştırılan seçimsel demokrasiler, liberal demokrasinin bazı özelliklerinden yoksun olmalarına rağmen seçimsel otoriteryanizmin aksine özgür ve adil seçimler düzenlerler. Diğer yandan, çoğulculuğun kısıtlı biçimlerine izin veren otoriter rejimlerin aksine, seçimsel otoriteryanizm bir adım daha ileri gidip parti sistemlerine de izin verir. Lakin “bu rejimlerde iktidar, bir yandan seçimlerin sağladığı meşruiyeti kullanmak isterken, diğer yandan o seçimlerle gelen belirsizliğini yok etmek ister.” (Schedler, 2006: s. 4-5; Sözen vd, 2016: s. 67).

Seçimsel otoriter rejimlerde görebileceğimiz diğer demokratik olmayan faktörlerse seçim listelerinin değiştirilmesi, seçmenlerin satın alınması, sindirilmesi ya da seçim günü oyların tahrif edilmesi gibi diğer birçok otoriter kontrol yöntemleridir. Seçimsel otoriter rejimlerde bir diğer mesele istikrara ve yürütmenin değişmemesi gerekliliğine yapılan vurgu ile alakalıdır. Bir rejim seçimle yürütme ve yasama organlarını ele geçirir ve iktidar partisi hiçbir zaman seçimleri kaybetmezse, bu tip bir rejim demokratik olarak sınıflandırılmaz. Böylelikle seçimler adeta bir meşruiyet ve güç tazeleme ya da mevcut desteği konsolide etme amacı taşır. Ancak yine de seçimler; baskı, ayrımcılık, dışlama ya da hileyle gölgelense bile oyun sahasının, kuralların, aktörlerin, kaynakların, stratejilerin asli unsurudur (Schedler, 2006: s. 8-12).

Seçimsel otoriteryanizmin “demokrasi-otoriteryanizm” dengesinde daha çok otoriteryanizme yakın durması rejim üzerindeki ciddi kısıtlamalar uygulamasından kaynaklanır. Brooker demokratik olmayan bu kısıtlamaları üç maddede ifade eder: (1) kamu görevlilerinin yetkileri üzerindeki sınırlar, (2) siyasal partiler arasındaki rekabet üzerinde yapılan kısıtlamalar ve (3) özgürlük eksikliği ya da seçimlerin idaresinde adaletsizlik (Brooker, 2014: s.35). Kısacası bir rejimi seçimsel otoriteryanizm olarak adlandırmak için Sözen tarafından kısaca üç maddede toparlanan bu maddelerden en az birine uyması yeterlidir: (1) Rekabetçi seçimler vardır ama seçilenlerin üzerinde kapsamlı ve önemli siyasal alanların çoğunu kapsayacak derecede anayasal olarak yetkisi olmayanlardan gelen bir baskı vardır, (2) çok ciddi seçim gücü olan bir parti ve takipçileri seçim sürecinden dışlanmıştır, (3) iktidar tarafından muhalefet boğulmuştur, yani siyasal demokrasinin muhalefet etme özgürlükleriyle ilgili maddeleri çok ciddi şekilde kısıtlanmıştır ve devlet kurumları iktidar partisinden özerkliğini yitirmiştir (Sözen vd, 2016: s. 68).

3. HUKUK VE ADELET PARTİSİ (PiS)’NİN İKTİDARA GELİŞİ VE 2015 SEÇİMLERİ SONRASI POLONYA

3.1. 2015 Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento Seçim Sonuçları

Polonya’daki son cumhurbaşkanlığı seçimleri **10 Mayıs** (birinci tur) ve **24 Mayıs** (ikinci tur) **2015** tarihinde yapıldı. Seçimlerdeki en iddialı adaylar ülkenin en çok oy alan iki partisi –PO ve PiS’in adaylarıydı. Önceki

Cumhurbaşkanı Bronislaw Komorowski seçimlere her ne kadar bağımsız girmiş olsa da PO tarafından desteklendi ve ilk turda oyların %33,77'sini aldı. PiS'in adayı Andrzej Duda ise ilk turda oyların %34,76'sını aldı ve seçimler ikinci tura kaldı. İkinci turdaysa Komorowski oyların %48,5'ini alırken Duda, oyların %51,5'ini alarak Polonya'nın altıncı cumhurbaşkanı ve aynı zamanda en genç cumhurbaşkanı oldu (Marcinkiewicz & Stegmaier, 2016: s. 222).

Son olarak **25 Ekim 2015**'te yapılan parlamento seçimlerinde ise sekiz yıllık PO iktidarı sonlanmıştır. PiS bu seçimlerde oyların %37,58'ini, PO ise oyların %24,09'unu (133 sandalye) almıştır. Böylelikle PiS, meclisteki sandalyelerin mutlak çoğunluğunu (242 sandalye) ele geçirerek tek başına iktidar olmuştur. 1991 seçimlerinden bu yana bir partinin Sejm'de mutlak çoğunluğu kazanabildiği ilk seçim olmuştur. 2015 Seçimlerine iki kadın liderin iktidar mücadelesi damga vurmuştur. (PiS başkan yardımcısı Beata Szydło ve PO lideri Ewa Kopacz).

3.2. 2015 Seçimleri Sonrası Polonya ve PiS Politikaları

Son seçim zaferinden sekiz yıl sonra PiS, sadece yoksul Polonyalıları, ekonomik geçişten en çok mustarip olanları ve dindarları değil, aynı zamanda komünist dönemi deneyimlemeyen, işgücü piyasasına ve yaşam standartlarındaki kırılmalardan endişe duyan birçok genç insanın dikkatini çekmeyi başarmıştır. PiS asgari ücretlerin artırılması ve emeklilik yaşının düşürülmesi gibi sosyo-ekonomik konularda birçok gelişme gösterse de göçmen ve mülteci karşıtı söylemleri artırarak Michnik'in deyişiyle “geleneksel batı demokrasilerinde uygulanan daha farklı bir devlet modeli, yasal kurumları marjinalleştirecek otoriter bir sistemi” getirmiştir. Sivil Platform (PO), sekiz yıllık iktidar dönemi boyunca iyi ekonomik sonuçlar almasına rağmen, ülke kalkınmasındaki eşitsizlikler ile mimmendiği için PiS, tüm Polonyalıların ülkenin ekonomik dinamizminin meyvelerinden faydalanmadığını göstermede kolaylık elde etmiştir. Ayrıca PiS'in iktidara gelmesinde PO'nun emeklilik yaşının (erkeklerde 65'ten 67'ye, kadınlarda 60'tan 65'e) artırılması gibi halk tarafından tepkiyle karşılanan kararlarının, halktan kopuk tutumunun ve ekonomide pasif kalmasının da etkisi olmuştur (Deloy, 2015: s. 1-4).

2015 Seçimlerinde PiS'in kazandığı çifte zaferin nedenlerinin Polonya yakın tarihinde saklı olduğu malumdur. Komünist dönemden gelen toplumsal ve tarihsel direniş mirasının geçiş dönemi ve sonrasına olan etkisi, günümüz siyasal atmosferinde farklı şekillerde zuhur etmektedir. Bu yüzden, 2015 Seçimlerini olağan bir “düzen” seçimi olarak görmekten ziyade, düzene karşı bir meydan okuma ya da zafer olarak görmek gerekir. PiS'in bu kadar ön plana çıkmasındaki faktörler sadece kendi başarıları ile alakalı değildir. PiS'e muhalif partilerin (özellikle sol partilerin) başarısızlığı ve ana akım partilerin ataleti, skandallar ve yolsuzluklar PiS gibi muhafazakâr-popülist bir söylemi olan bir partiyi iktidara taşıyan önemli dış etkenlerdir. Keza, 2010 Smolensk uçak kazası, Rus ve Polonyalı yetkililerin soruşturmaları sonucunda ortaya çıktığı şekliyle feci bir kazaydı. Ancak yine de ortaya, Kaczynski'nin bu konuda gösterdiği tutumların etkisiyle birlikte, çeşitli komplo teorileri atıldı. Kaza, Polonya'daki siyasi hayatı derinden etkilemiş ve PiS destekçileri için bir köşe taşı haline gelmiştir (Przybylski, 2018: s. 55).

3.2.1. Göç ve Dış Siyaset

PiS siyaset bilimi literatüründe muhafazakâr ve Hıristiyan demokrat bir parti olarak tanımlanabilir. PiS'in muhafazakarlığı esas olarak ulusal karakterlidir. Gelenek, aile değerleri (geleneksel aile), Katolik Kilisesi, güçlü devlet gibi değerleri savunur. Ekonomik alanda, PiS neoliberalizmi reddedip dayanışmayı ön plana çıkartmış ve serbest piyasa kabul edilse de devlet müdahaleciliğini savunmuştur (Modrzejewski, 2017: s. 23). PiS'in böyle bir politik duruş sergilemesinde şüphesiz ki liderinin etkisi tartışılmaz bir öneme sahiptir. PiS liderinin bazı karakteristik özelliklerini sıralayacak olursak: 1) dogmatizm, 2) aşırı şüphecilik, 3) otoriterlik, 4) yüksek düzeyde Makyavelcilik, 5) düşük düzeyde açıklık, 6) uzlaşmaz tutum maddeleri sıralanabilir (Modrzejewski, 2017: s. 26). Resmi hükümet ile parti arasında bir iktidar ikiliği, PiS liderliğindeki Polonya'nın daimî bir özelliği haline geldi. Birçoğuna, partinin birinci sekreterinin hükümetin başkanından daha önemli olduğu komünist dönem karar verme yapısını anımsatmaktadır. Modern haliyle bu yapı PiS liderine hem yasama hem de yürütme üzerinde kontrol oluşturmasını sağlıyor (Przybylski, 2018: s. 58). PiS'in yaptıklarını meşrulaştırma gerekçesi ya da kendini savunma mekanizması olarak öne sürdüğü “egemen demokrasi (sovereign democracy)” kavramına göre, Sejm'deki sandalyelerin çoğunu alan parti, Polonya'nın egemen iradesini temsil eder.

Kaczynski'nin ve dolayısıyla PiS'in bu karakteristikleri siyasal söylemlerinin belirli bir çizgide kalmasını da engellemiş, giderek artan bir dozda sertleşmelerine neden olmuştur. Böylelikle aşırı sağda yer alan Polonyalı Aileler Birliği (Liga Polskich Rodzin, LPR) ve Polonya Cumhuriyeti Meşru Müdafaa Partisi (Samoobrona Rzeczpospolitej Polskiej, SPR)'nin seçmenlerinden oy almaya girişen PiS gitgide daha “Avrupa şüphecisi

(Euro-sceptic)” bir noktaya evrilmiştir. Siyasal söylemi büyük oranda antagonizm üzerine kurulmuştur. Bunu sağlayansa sürekli olarak iç ve dış düşmanlar olarak addedikleri bir gruhun varlığına işaret edilmesidir. Burada iç düşmanlar olarak gösterilenler arasında Donald Tusk (Kaşubyan kökenli olması nedeniyle), PO, sivil toplum kuruluşları, liberaller, post-komünistler; dış düşmanlar arasında ise uluslararası örgütler (bilhassa AB'nin organları, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Venedik Komisyonu vb.), Leh kimliğine ve ulusal güvenliğe tehdit olarak gösterilen, terörizm ve tecavüz gibi suçlara meyilli olduğu iddia edilen, birçoğunun bulaşıcı hastalık taşıdığı dillendirilen ve Polonya'ya AB tarafından gönderilen göçmenler ve mülteciler bulunur (Modrzejewski, 2017: s. 29). 2015 Göçmen Krizi'ne karşı alınacak önlemler, hükümet tarafından “Hıristiyanlığı koruma misyonu” olarak adlandırıldı. Bu anlatı, mültecileri ve göçmenleri, sanki askeri kuvvetlerini seferber eden ve Avrupa (özellikle de Polonya)'ya yürüyen bir “İslam ordusuymuşçasına” resmettiler. Böylelikle iktidar partisinin söylemi ve çizgisi de kültürel milliyetçilikten daha sağa, ya da etnik milliyetçiliğe, doğru meyletmeye başladı.

3.2.2. Dış Politikanın İç Politikada Bir Araç Olarak Kullanılması

Bunun yanında, Polonya'nın dış politika paradigmasının PiS tarafından yeniden tanımlanmasının en önemli unsuru, Avrupa entegrasyonunun geleceği açısından derin bir karamsarlığa dayanmaktadır. AB'nin kaçınılmaz olarak parçalanmaya maruz kaldığı ve en azından mevcut haliyle başarısızlığa mahkûm olduğu vizyonu, PiS'in entelektüel kesiminin zihniyetini şekillendirmekte ve önemli ölçüde dış politika stratejisini etkilemektedir. “Ulus”, PiS parti ideolojisinin temel örgütlenme ilkesidir. Bu perspektiften bakıldığında, ulus, her canlı insanın varlığını tanımlayan ana referans noktası olarak toplumsal hayatta da önemli bir rol oynar. Burada ulus her şeyden önce bir organik, kültürel ve tarihsel bir topluluktur, başka bir ifadeyle politik olmayan bir vatandaşlar topluluğudur (Program Prawo i Sprawiedliwość, 2014). Polonya tarihî deneyiminin özgül niteliğine, Katolik dininin ulusal kimliğe olan önemine, kültürel ve etnik homojenliğe yapılan vurgu her şeyden önce savunulması gereken “Polonyalılık” modelinin bir ifadesidir. Jaroslaw Kaczynski'ye göre, devlet ulusal çıkarlarının gerçekleşmesi için anahtar bir araçtır. Ayrıca bu, ulusal egemenliğin AB'ye karşı savunulması anlamına da geleceğinden ayrı bir öneme sahiptir. Polonya'nın dışarıda güçlü olabilmesi için içeride de çoğunluk demokrasisine (majoritarian democracy) dayanan bir iç politika yürütüp ülkeyi “dış saldırılara veya müdahalelere” karşı korumak gereklidir. Kaczynski'ye göre önceki hükümet ülkeyi bir “Alman vasalına” dönüştürmüştü. Bunun engellenmesi için egemenliğin daha da pekiştirilmesi gerekir. PiS'in, Polonya'nın egemenliğini zayıflattıklarını düşündüğü iç ve dış güçlere dayanan endişe ya da paranoya, Jaroslaw Kaczynski'nin ikiz kardeşi ve aynı zamanda dönemin Polonya Cumhurbaşkanı olan Lech Kaczynski ve birçok bürokratin ölümüyle sonuçlanan Smolensk uçak kazasından sonra daha artmıştır (Stefan Batory Foundation, 2016: s. 2-4). PiS'in dış politikasını şekillendiren değerler sistemi de geçici bir nitelikte değildir. Bunun Polonya tarihinde derin kökleri vardır ve aynı zamanda Polonya toplumundaki değişen tutumların bir sonucudur. Bu ideolojinin bir başka karakteristik özelliği de Polonya'ya karşı uluslararası düşman güçlerin katıldığı “yarı Polonyalı” olarak tanımlanan iç politikadaki muhalifler (yukarıda iç düşmanlar olarak sıralanan) de dahil olmak üzere uluslararası komplolara olan inançtı (Stefan Batory Foundation, 2016: s. 7).

3.2.3. Anayasa Mahkemesi Krizi, Medyanın Kontrolü ve Kürtaj Konusu

Dış politikadaki paradigma değişiklikleri içteki değişimlerle eş zamanlı ilerlemiştir. Bu değişimlerin en başında şüphesiz iktidar partisinin Anayasa Mahkemesi (AYM)'ne karşı aldığı tutum ve AYM'nin bir erk (yargı) olarak gücünün sınırlandırılması gelmektedir. AYM, demokratik sürecin güçlü bir koruyucusu olup yasama ve yürütme yetkilerine demokratik ölçütler doğrultusunda sınırlama getirir. AYM, insan hakları, Avrupa entegrasyonu ve demokratik yönetişimin savunulmasına katkıda bulunan lider bir oyuncu olarak kendisini öne çıkarır. Dolayısıyla PiS'in AYM'yi ilk ve en önemli düşmanı olarak hedefe koymasının “geçerli” sebepleri vardı (Sadurksi, 2018: s. 2).

2015'ten sonra iktidar partisi tarafından AYM'nin ele geçirilmesi iki aşamalı olarak gerçekleşti. İlki, “felç etme” olarak adlandırılabilir olan AYM'nin gücünü engellemeye yönelik bir dizi eylemdi. Bu hedefe 2016 yılı sonunda ulaşıldığı için ikinci aşamaya yani AYM'nin muhaliflere karşı kullanılmasına geçilmiştir. PiS, iktidara geldikten hemen sonra AYM'de çoğunluğu ele geçirmesiyle sonuçlanacak mahkeme üyelerinde değişikliklere gitti. Daha önce PiS tarafından atanan hakimler ve yarı hakimler, yeni yasaları anayasa incelemesine tâbi tutmayarak AYM'yi etkili bir şekilde felç etti (Sadurski, 2018: s. 3).

2015'te yapılan bu değişiklikler aradan geçen zamana rağmen hala güncelliğini korumaktadır. PiS'in ekim ayında tek başına iktidara gelmesi süreci başlatmış ve Aralık 2015'te PiS'in hâkim olduğu parlamentonun AYM'nin beş hâkimi için yedek seçim hakkını veren bir mevzuat değişikliği yürürlüğe girmiş, PiS destekli

Cumhurbaşkanı Andrzej Duda yargıçlara yemin etmiştir. Ancak Mahkeme başkanı, yeni atamaların yasadışı olduğunu ve kararlara katılmasının mümkün olmadığını söyleyerek yeni atamaları reddetti. Buna istinaden PiS, AYM başkanının azledilmesine izin verebilecek yasalar çıkardı; ancak Mahkeme, anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle bunu reddetti. Cumhurbaşkanı, PiS kontrolündeki parlamento tarafından seçilen beş yargıcın Anayasa Mahkemesi başkanının onaylaması için baskı kuran kanunu imzaladı. Ocak 2016'da Avrupa Birliği, Polonya hükümetinin yargı ve medyanın daha fazla kontrolünü ele alarak AB'nin demokratik standartlarını ihlal edip etmediğine ilişkin Hukukun Üstünlüğü Çerçevesi'nde daha önce görülmemiş bir soruşturma başlattı. Martta, adalet bakanı ve başsavcının işlevleri birleştirilerek, tüm savcılar bakan Zbigniew Ziobro'nun doğrudan gözetimine verildi. Temmuzda Parlamento, hükümetin hukukun üstünlüğünü baltaladığına dair kaygılarını dile getirirken, Anayasa Mahkemesine dair bazı kısıtlamalar hafifletildi. Muhalefet, bu değişiklikleri yetersiz gördü. Aralık ayına gelindiğinde Anayasa Mahkemesi başkanı Andrzej Rzeplinski'nin görev süresi sona erdi. Duda, PiS adayı yargıç Julia Przylebska'yı yeni başkan olarak atadı. Temmuz 2017'de Duda, Yargıtay ve Ulusal Yargı Konseyi'ni revize eden yasayı beklenmedik bir şekilde veto etti. Adalet bakanına genel hukuk mahkemelerinin başkanlarını işe alma ve işten çıkarma yetkisi veren yasayı imzaladı. Avrupa Komisyonu, adalet bakanının yargıçlar üzerinde daha fazla kontrolünü sağlayan yasalar konusunda Polonya'ya karşı bir ihlal prosedürü başlattı. Aynı yılın aralık ayında eski bankacı Mateusz Morawiecki, yargı konusunda Brüksel ile uzlaşmaya varmak için görüşmelerde bulunacağı beklentileri doğrultusunda yeni başbakan olarak yemin etti. Cumhurbaşkanı Duda, Yüksek Mahkemenin elden geçirilmesini hükme bağladı. AB, aynı gün 2009 Lizbon Anlaşması'nın 7. Maddesi kapsamında Polonya aleyhine işlem başlattı. Mart 2018'de yeni kurallara göre, yargılamanın adaylığı konusunda tavsiyede bulunan PiS egemenliğindeki parlamento, bir öncekinin yetkisinin erkenden sonlandırılmasının ardından yeni bir Ulusal Yargı Konseyi seçti. Önceki konsey çoğunlukla parlamento tarafından değil, hâkimler tarafından atanmıştır. Temmuzda ise Avrupa Komisyonu Yüksek Mahkeme'deki değişiklikler hakkında Polonya'ya karşı yeni bir adli dava açtı. Yürürlükteki yasalar uyarınca, Yüksek Mahkeme yargıçlarının üçte biri, mahkeme başkanı Malgorzata Gersdorf da dahil olmak üzere Başkan Duda tarafından ek bir süre verilmedikçe emekli olmaya uygundur (Reuters, 2018). Ekim ayında AB'nin yürütme organı olan Avrupa Komisyonu, ülkede hukuk devletinin en temel ilkelerinden biri olan yargı bağımsızlığını ihlal ettiği gerekçesiyle Polonya'yı birliğin en yüksek yargı organı olan Avrupa Adalet Divanı'na sevk etti. Avrupa Komisyonu, Adalet Divanı'ndan, Polonya'daki yeni yüksek yargı yasası uygulanmasını, mahkemeden nihai bir karar çıkıncaya kadar geçici bir hükümle acilen askıya almasını da istedi. Komisyon tarafından "yargı bağımsızlığının ihlali" ve "siyasi iradenin yargıya müdahalesi" olarak algılanan yasa Polonya'da Nisan ayı başında yürürlüğe girdi. Yasaya göre Polonya'da erkeklerde 65, kadınlarda ise 60 yaşını dolduran yargıçların emekli olması gerekiyor. Daha önce bu yaş 70 idi (BBC Türkçe, 2018).

Yukarıda kronolojik olarak aktarılan Anayasa Krizi'nin haricinde diğer meselelerden biri olan "kayırmacılık (clientelism)" da hukukun üstünlüğü ve liyakat ilkelerini çiğnemektedir. Çoğu zaman, PiS'in yasamaya yaklaşımı, Meclis prosedürlerinde ihlallere neden olmuştur. Örneğin, Enformasyon Bürosu, 2017 yılında uzman personelinden arındırılmış ve PiS'in yaptığı atamalar doğrultusunda personeli belirlenmiştir (Przybylski, 2018: s. 58). Ayrıca 2016'da toplanma özgürlüğü ile ilgili kısıtlamalar getirilmiş, 2017'de eğitim sisteminde değişiklikler yapılmış, yerel hükümetlerin üzerinde merkezin kontrolü artırılmıştır. STK'lara sübvansiyonların dağıtımı (AB fonları dahil) üzerinde kontrolün merkezileştirilmesi amacıyla başbakanlık dairesinde yeni bir Ulusal Özgürlük Enstitüsü kurulmuştur (Przybylski, 2018: s. 58-59).

2017'nin sonlarına doğru, hükümet "medyanın gücünün dağıtılması" konusunda, bu sektörün önemli bölümlerinin kontrolünü ele geçirmek için hükümet tarafından onaylı yatırımlara olanak sağlayacak bir kanun hazırladı. TVN24 ve TVP kanallarına "yasadışı faaliyetler ve davranışları cesaretlendirdiği" nedeniyle ceza kesildi. PiS'in meclis çoğunluğu, Polonya'nın kamu şirketlerinin yönetim kurullarının değişmesine ve tüm boş kadroların partiye sadık olanlarla dolmasına kapı araladı.

Polonya'da her zaman için tartışma konularından birisi olup zaten çok kısıtlı şartlar altında yapılabilen kürtaj, 2016'da hükümet tarafından tamamen yasaklanmak istenmiştir. Halihazırda 2016'da tüp bebek tedavisinde devlet yardımını sonlandırılmış, 2017'de de doğum kontrol haplarının reçeteye verilmesi kararlaştırılmıştır. Kürtaj konusunda istisnalar, fetüste ciddi ve geri dönüşü olmayan hasar olması, annenin sağlığına ciddi bir tehdit ya da hamilelik tecavüz ya da ensest bir ilişki sonucu olduğunda gerçekleşir. Katolik Kilisesi ve kürtaja karşı olan muhafazakâr grupların desteğiyle hükümet bu yasayı geçirmek istediğinde büyük kitlesel eylemlerle karşı karşıya kaldılar. Hükümet bu konuda geri adım atmak ya da tasarıyı rafa kaldırmak durumunda kalmıştır (Euronews, 2018; BBC, 2018).

Bir başka tartışma noktası da Jaroslaw Kaczynski'nin eski siyasi rakiplerini resmi tarihsel anlatılardan silmek için çaba sarf etmesidir. (Walesa'nın hükümet yayınlarına dahil edilmemesi gibi). Şubat 2018'de yürürlüğe giren, Polonya'nın tarihsel hafızası ile ilgili yasada yapılan değişiklikler, Amerikalı, Yahudi ve Ukraynalı gruplarla ateşli bir tartışmaya yol açtı. Bu kanuna göre Polonya ulusu ve devletini Nazilerle suç ortağı olarak kamuya açık bir şekilde ifade etmek hapis ile cezalandırılır. Böylelikle bu kanun sadece Holokost ile ilgili olarak ifade özgürlüğünü sınırlamakla kalmayıp aynı zamanda yeni bir yasal kavram getirmektedir: "Polonya ulusunun karalanması" (Przybylski, 2018: s. 61)

4. SONUÇ

Sonuç olarak, 2017'de AB Komisyonu, Lizbon Antlaşması'nın 7. maddesinin AB tarihinde ilk kez Polonya'ya karşı uygulanmasına karar vermiştir. Polonya'nın "yargı reformu", AB kurumlarınca bir tasfiye ve yargıya alenî bir müdahale olarak görülmüş, "hukukun üstünlüğü"nin tehlikeye girdiğine vurgu yapılmıştır. Sürecin başlaması durumunda üye ülkenin Birlik içindeki oy hakkı elinden alınabilir. Ancak "prosedürün başlaması için Avrupa Parlamentosu'nun onayı ve üye ülkelerin beşte dördük çoğunluğunun (en az 22 ülkenin) 'Avrupa temel haklarının ağır ihlali tehlikesinin Polonya'da belirgin bir biçimde var olduğu' görüşünde olması gerekiyor. Bu koşulların gerçekleşmesinin ardından yaptırımlar için ise tüm üye ülkelerin oybirliğiyle karar alması gereklidir." (Deutsche Welle Türkçe, 2017). Böyle bir durumda Macaristan, Polonya'ya destek olacağını çoktan açıkladı. Dolayısıyla Polonya hükümetinin gittikçe otoriterleşen yönetim anlayışını AB kurumları ve kanunları aracılığıyla durdurmanın nasıl mümkün olacağı konusu hala merak konusudur.

Netice itibariyle kavramsal çerçevede ortaya konan seçimsel otoriterliğin belirgin özelliklerinden; kamu görevlilerinin yetkileri üzerindeki sınırlar, siyasal partiler arasındaki rekabet üzerinde yapılan kısıtlamalar, özgürlük eksikliği ya da seçimlerin idaresindeki adaletsizlik, iktidar tarafından muhalefetin boğulması, iktidar partisinin kendisini halkın yegane temsilcisi göstererek diğer rakiplerini gayrimeşru ilan etmesi şeklinde ortaya çıkan popülist söylem gibi etmenler Polonya'da tarihsel süreç içerisinde az ya da çok var olsa da 2015 sonrası toplumsal kutuplaşmanın üzerinde gitgide netleşen bir şekilde ortaya çıkmışlardır.

Ancak yine de Polonya'da etkili otoriterlik karşıtı gruplar ve oluşumlar mevcuttur. Henüz Polonya'nın kazanımlarını tamamen kaybettiği 'geri döndürülemez bir noktada' olduğu kanısında değilim. Bu hususta uluslararası mahkemelerin kararları Polonya'nın sivil toplumunun özgürlük mücadelesini kuvvetlendirebilir. Nitekim iktidar partisinin hedef tahtasında olan sivil toplumun eksikliğinin ya da zaman zaman yokluğunun açtığı alan aşırı sağ gruplar tarafından doldurulmaktadır. Bu 'otoriterleşme' tehlikesinin bertaraf edilebilmesi için geçmişte olduğu gibi kamusal alanın 'dayanışma' içinde yeniden sivilleştirilmesi ve iktidar merkezi üzerinde değiştirici bir baskı uygulaması, muhalefet partilerini de atalet ve ölüm uykusundan kaldırıp ilerici bir perspektife zorlaması gereklidir.

KAYNAKÇA

Brownlee, J. (2007). *Authoritarianism in an Age of Democratization*, Cambridge University Press, New York

Sözen, Y. (2016). "Siyasi Rejimler: Demokrasiler ve Diğer Sistemler" (Ed. Sabri Sayarı & Hasret Dikici Bilgin), *Karşılaştırmalı Siyaset – Temel Konular ve Yaklaşımlar*, ss. 46-74, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Schedler, A. (2006). "The Logic of Electoral Authoritarianism" (Ed. Andreas Schedler), *Electoral Authoritarianism – The Dynamics of Unfree Competition*, ss. 1-27, Lynee Rienner Publishers, Londra

Özbudun, E. (2011). *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Brooker, P. (2014). *Non-Democratic Regimes*, Palgrave Macmillian, New York

Marcinkiewicz, K. & Stegmaier, M. (2016). "The Parliamentary Election in Poland, October 2015", *Electoral Studies*, 41:213-224

Deloy, C. (2015). "The Law and Justice Party Win the Parliamentary Elections and the Absolute Majority", *Political Issues*, 2015:1-4

Przybylski, W. (2018). "Can Poland's Backsliding Be Stopped?", *Journal of Democracy*, 29(3):52-64

Modrzejewski, A. (2017). “Catholic and Nationalist Populism in the Current Poland”, *Perspective Politice*, 2017:21-32

Prawo i Sprawiedliwość, PiS, <http://pis.org.pl/>

Balcer, A.; Buras, P., Gromadzki, G. & Smolar, E. (2016). “Change in Poland, But What Change? Assumptions of Law and Justice Party Foreign Policy”, *Stefan Batory Foundation*, 1-18

Sadurski, W. (2018). “Polish Constitutional Tribunal Under PiS: From an Activist Court, to a Paralysed Tribunal, to a Governmental Enabler”, *Hague Journal on the Rule of Law*, 1-22

Wlodarczak-Semczuk, A. & Gareth, J. (2018) “Chronology: Poland Clashes with EU over Judicial Reforms, Rule of Law”, *Reuters*

Tarık, D. (2018). “AB Komisyonu Polonya'yı Avrupa Adalet Divanı'na Şikâyet Etti: Yargı Bağımsızlığı İhlal Ediliyor”, *BBC News Türkçe*

Poland Abortion: Protests Against Bill Imposing New Limits, (2018), *BBC News*

Polonya'da Kürtajı Zorlaştıracak Yasa Tasarısına Karşı Protesto, (2018), *Euronews Türkçe*